

การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกใช้น้ำจากสระน้ำวัดอโยธยา
เป็นแหล่งน้ำอภิเชกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
พ.ศ. 2454 และ พ.ศ. 2468

An Investigation of the Factors Influencing
the Adoption of Wat Ayothaya Pond Water as a Consecrated
Water Source in 1911 and 1925 Coronations

วสวัตดี เนตรประหาร / Wasawat Netprahas

นักศึกษาปริญญาตรีสาขาวิชาพัฒนาสังคมเมือง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
Undergraduate Student of the Urban Development Program, Faculty of the Humanities and Social Science,
Phranakhon Rajabhat University

วันที่รับบทความ 28 เมษายน 2566 / แก้ไขบทความ 10 มกราคม 2567 / ตอรับบทความ 11 มีนาคม 2567

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงปัจจัยการเลือกใช้น้ำวัดอโยธยาเป็นแหล่งน้ำอภิเชกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก จากผลการศึกษาพบว่า สระน้ำวัดอโยธยาได้ใช้ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2454 เป็นครั้งแรก และครั้งสุดท้ายในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2468 ปัจจัยสำคัญที่มีการคัดเลือกใช้น้ำจากสระน้ำวัดอโยธยามีทั้งหมด 3 ปัจจัย คือ (1) ความสำคัญของพระอารามวัดอโยธยาที่มีการสร้างในช่วงสมัยก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา ในพื้นที่เขตพระราชวังเดิมในสมัยยังเป็นเมืองอโยธยา อีกทั้งมีพระราชอาคันตุกะเป็นผู้ปกครองวัดสันนิษฐานได้ว่าวัดนี้น่าจะเป็นพระอารามหลวง ในสมัยกรุงศรีอยุธยา (2) ตำนานความเชื่อและความเป็นสระน้ำประจำพระอารามของรัฐโบราณ ซึ่งมีคำบอกเล่าขานกันว่า น้ำในสระนี้ได้ใช้พิธีกรรมเกี่ยวกับศาสตร์อาถรรพ์ในสมัยโบราณ และเป็นสระน้ำที่อยู่ภายในพระอาราม ซึ่งเป็นพระอารามสำคัญของเมืองอโยธยา (3) ความเป็นมงคลนาม เนื่องจากชื่อของพระอารามวัดอโยธยา มีความหมายว่า “ไม่อาจพิชิตได้ หรือชนะได้” และยังมีความสัมพันธ์กับชื่อบ้านนามเมืองในสมัยโบราณ คือ เมืองอโยธยา และสระน้ำนี้เป็นสระน้ำโบราณที่อยู่คู่กับพระอารามมาแต่เนิ่นนาน เช่นเดียวกับหนองโสน ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่ถูกผันกับการสถาปนากรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 1893

คำสำคัญ: การศึกษาปัจจัย สระน้ำวัดอโยธยา น้ำอภิเชก พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

Abstract

This article aims to scrutinise the factors affecting the adoption of Wat Ayothaya pond as a consecrated water source in coronations. The study reveals that Wat Ayothaya pond was initially used at the coronation of King Rama VI in 1911 and the coronation of King Rama VII in 1925 for the last time. Major factors for the use of pond water from Wat Ayothaya is categorised into three aspects which are (1) the importance of the monastery— Wat Ayothaya was built during the establishment of Ayutthaya Kingdom in which the area of the temple covers the ancient royal palace from early Ayutthaya period. In addition, there was a patriarch governing the temple which can be assume that the temple was under the royal patronage in Ayutthaya period. (2) Mythical beliefs and the status of the pond as a part of ancient kingdom monastery which orally stated that the pool might had been used in ancient weaponry rituals within the monastery that is the important temple of Ayothaya. (3) Auspicious name by the association of temple with the archaic state name "Ayothaya" mean unconquerable state and the pond stood alongside the temple relentlessly as Nong Sa Noa where it related to the establishment of the kingdom in 1350.

Keywords: Factor analysis, Wat Ayothaya Pond, Consecrated Water, Coronation

บทนำ

ราชประเพณีที่สร้างขึ้นใหม่ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช เมื่อ พ.ศ. 2454 คือ การที่หัวเมืองมณฑลต่าง ๆ จะทำการพลีกรรมน้ำจากแหล่งน้ำอันมีชื่อเป็นสิริมงคลเพื่อนำไปเสกทำน้ำพระกระยาसनถวายในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชในครั้งนั้น (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2468)

วัดศรีอยุธยา หรือ วัดอยุธยา (วัดเดิม) ตั้งอยู่ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นใน ศักราช 360 ตามข้อความที่ปรากฏในพระราชพงสาวดารเหนือ โดยกล่าวว่าพระเจ้าหลวงได้ทรงยกวัง เป็นวัดแล้วพระราชทานนามว่า วัดเดิม (คณะกรรมการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี, 2542, หน้า 108) บริเวณริมถนนเทศบาลเมืองอยุธยา มีสระน้ำโบราณขนาดใหญ่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของวัดในหนังสือโคลงลิลิตสุภาพตำรับพระบรมราชาภิเษกสัปดาห์มหาจักรีวงศ์ (เล่มต้น) ในบทเชิฐน้าอภิเชก ได้มีการระบุว่า มีการนำน้ำจากสระแห่งนี้ไปใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2468 ในปัจจุบันยังขาดการศึกษาถึงความสำคัญของสระน้ำตลอดจนถึงปัจจัยการพิจารณาคัดเลือกสระน้ำจากวัดอยุธยาไปใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้เริ่มทำการค้นคว้าเรื่องแหล่งน้ำอภิเชกซึ่งใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสืบค้นประวัติแหล่งน้ำอภิเชกที่เคยใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในอดีต ตั้งแตงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พ.ศ. 2454 ที่สูญหายตลอดจนขาดความรู้จากผู้คนในปัจจุบัน เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการใช้ในการค้นคว้า

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัจจัยการพิจารณาเลือกใช้น้ำจากสระน้ำของวัดอโยธยาไปทำน้ำอภิเชกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นการแสดงถึงความสำคัญของวัดอโยธยาที่ผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในสมัยอดีต ความสำคัญของการถวายน้ำอภิเชก คือ เป็นการเผยแพร่พระบารมีของพระมหากษัตริย์ไปทั่วทั้ง 8 ทิศ เป็นการแสดงออกถึงการมีพระมหากษัตริย์ พระองค์ใหม่ อีกทั้งเป็นการแสดงถึงพระราชภาระของพระมหากษัตริย์ที่ต้องทรงปกครองเกื้อกูลประชาราษฎร์ในแผ่นดินของพระองค์ให้มีความผาสุกสวัสดิ (โครงการสืบสานมรดกวัฒนธรรมไทย, 2542, หน้า 19)

1.การใช้น้ำจากสระวัดอโยธยาในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 1-6

ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 ไม่ปรากฏการใช้น้ำจากสระน้ำวัดอโยธยาในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก หลักฐานการใช้น้ำในพระราชพิธีในราชสำนักรัตนโกสินทร์ที่เก่าแก่ที่สุด คือ หมายรับสั่งในพระราชพิธีอุปราชาภิเษกสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร เมื่อ พ.ศ. 2349 ซึ่งได้ระบุให้พนักงานชาวน้ำไปรับน้ำมาจากมหาตเล็ก บรรจุในหม้อทอง หม้อนาก หม้อเงิน และหม้อสัมฤทธิ์ สำหรับถวายสรในพระราชพิธี (คณะกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึกและจดหมายเหตุพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2545, หน้า 33) เมื่อครั้งพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2411 ซึ่งเป็นการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งแรกได้มีตราสาสน์สั่งให้พระยาเมืองทั้ง 5 ออกไปตักน้ำสำคัญทั้ง 5 ปรากฏอยู่ในหนังสือเทศาภิบาลเล่ม 7 แผ่นที่ 41 ลงวันที่ 1 สิงหาคม ร.ศ. 128 รวมถึงให้คณะกรรมการเมืองสุพรรณบุรีตักน้ำจากสระทั้ง 4 ของของเมืองสุพรรณบุรี โดยมอบให้ขุนคางคานำส่งเข้ากรุงเทพมหานครให้ทันการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก (เทศาภิบาลเล่ม 7 แผ่นที่ 41 วันที่ 1 สิงหาคม ร.ศ. 128, หน้า 151)

ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2453 ซึ่งเป็นพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งแรก ได้มีการใช้น้ำจากแม่น้ำสำคัญทั้ง 5 ในราชอาณาจักรไทย สระทั้ง 4 ของจังหวัดสุพรรณบุรี รวมถึงมีการใช้น้ำจากมัยยมประเทศ คือ น้ำจากประเทศอินเดีย 5 สาย คือ

1. แม่น้ำคงคา
2. แม่น้ำยมุนา
3. แม่น้ำจิรวดี

4. แม่น้ำสรภู

5. แม่น้ำมเห (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ, 2466, หน้า 26)

ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ดักมาจากประเทศอินเดียในคราวเสด็จพระราชดำเนินประพาสเมืองอินเดีย เมื่อ พ.ศ. 2414 และโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้นำน้ำมาเจือผสมเป็นน้ำสร้างพระมูรธาภิเษกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2416 ด้วยจะเห็นได้ว่าไม่มีการนำน้ำจากสระน้ำวัดอโยธยาไปเข้าพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ซึ่งการพิจารณาหาน้ำจากแม่น้ำทั้ง 5 นี้ แม้ในช่วงพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 3 และรัชกาลที่ 4 จะยังไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการใช้น้ำจากแหล่งน้ำใดบ้าง แต่การพิจารณาเลือกใช้น้ำทั้ง 5 ตลอดจนถึงน้ำจากสระทั้ง 4 ของสุพรรณบุรีนั้นเป็นการผสมผสานและล่อกันทางประเพณีความเชื่อ ซึ่งการใช้น้ำจากแหล่งน้ำทั้ง 5 ในประเทศไทยนั้นเป็นการรับคติความเชื่อของชาวอินเดีย โดยให้พ้องกับความหมายของการอภิเษกซึ่งแปลว่า “การรดน้ำ” โดยมีรากมาจากการพิธีราชสุริยะที่ต้องมีการสร้างมูรธาภิเษกซึ่งต้องมีการดักน้ำจากแหล่งน้ำอันเป็นมงคลต่าง ๆ มาผสมกัน การใช้น้ำจากแม่น้ำทั้ง 5 นั้น เนื่องจากตามตำนานกล่าวว่าแม่น้ำทั้ง 5 มีต้นกำเนิดมาจากเขาไกรลาศ อันเป็นที่ประทับของพระอิศวรซึ่งเป็นมหาเทพองค์สำคัญของศาสนาพราหมณ์ (คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562, <http://phralan.in.th>) ซึ่งเป็นการเริ่มใช้ครั้งแรกในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ไม่ปรากฏหลักฐาน การใช้น้ำจากแม่น้ำทั้ง 5 ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ส่วนการใช้น้ำจากสระทั้ง 4 ของสุพรรณบุรีนั้น เป็นการผสมผสานราชประเพณีสมัยกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงอธิบายเป็นเชิงอรรถไว้ท้ายเรื่องราวการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยว่า การใช้น้ำจากสระทั้ง 4 ของ จังหวัดสุพรรณบุรีนั้น เป็นการใช้สืบทอดจากสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชเจ้าสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งปรากฏไว้ในสำเนาท้องตราสาส์นดักน้ำในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งนั้น ซึ่งหอพระสมุดหลวงได้รวบรวมเอาไว้ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2511, หน้า 27)

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นครั้งแรกที่มีการดักน้ำจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ทั่วราชอาณาจักร พร้อมทั้งพระราชพิธีเสกทำน้ำพระกระยาสำนพร้อมกันทุกมณฑลในราชอาณาจักร ในส่วนของมณฑลกรุงเก่าได้ตั้งการพระราชพิธีในวันที่ 8 – 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2454 ซึ่งเป็นพระราชพิธีในส่วนแรก คือ การเสกน้ำที่มหาเจดีย์สถานอันเป็นหลักของมหานครโบราณในส่วนของมณฑลกรุงเก่า ได้ตั้งการพระราชพิธีเสกทำน้ำพระกระยาสำนที่พระมณฑปพระพุทธบาท วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี ในหนังสือพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ของหม่อมราชวงศ์แสงสุริย์ ลดาวัลย์ ได้ระบุว่า มณฑลกรุงเก่าได้ใช้น้ำสร้าง

รอยพระพุทธรูป และน้ำจากแม่น้ำป่าสัก บ้านท่าราบ จังหวัดสระบุรี เป็นน้ำสรงพระมูรธาภิเษก และน้ำอภิเษกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชครั้งนั้น (หม่อมราชวงศ์แสงสุรย์ ลดาวัลย์, 2527, หน้า 4) ไม่มีการระบุว่าใช้น้ำจากสระน้ำวัดอโยธยา แต่ได้มีการตั้งข้อสังเกตว่า ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชครั้งนั้น คงมีการใช้น้ำจากสระน้ำวัดอโยธยาเป็นน้ำสรงพระมูรธาภิเษก และน้ำอภิเษกด้วยเนื่องจากการตักน้ำในส่วนของภูมิภาคนั้นย่อมมีการตักน้ำจากสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หลายแหล่ง แล้วนำมาเสกร่วมกันในมณฑลพระราชพิธี ปัจจุบันเอกสารการทำน้ำพระกระยาसन เมื่อครั้งพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชรัชกาลที่ 6 ได้สูญหายไปจากเหตุการณ์ระเบิดถล่มลงสู่บ้านพายัพในเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อครั้งพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พ.ศ. 2493 ทางกระทรวงมหาดไทยได้ออกคำสั่งให้จังหวัดต่าง ๆ ซึ่งเคยประกอบ พระราชพิธีเสกทำน้ำพระกระยาसनในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2468 ทำการคัดสำเนาเอกสารเดิมที่เก็บรักษาไว้ ที่ศาลากลางจังหวัดหรือที่ทำการมณฑลเทศาภิบาลเดิมส่งมาให้ที่กรุงเทพมหานครเพื่อเป็นหลักฐานการปฏิบัติสำหรับงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในครั้งนั้น (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ จังหวัดจันทบุรี, 2493) แต่อย่างไรก็ตามในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อ พ.ศ. 2493 การใช้งานแหล่งน้ำอภิเษกสำหรับงานพระราชพิธี บรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 9 มีความแตกต่างจากงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พ.ศ. 2454 และ งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. 2468 ตรงที่มีการใช้งานแหล่งน้ำอภิเษกเฉพาะจังหวัดที่เป็นสถานที่ตั้งประกอบพิธีเสกทำน้ำอภิเษกจำนวนทั้งสิ้น 18 จังหวัดเท่านั้น ในกรณีนี้เดิมเมื่อครั้งเป็นมณฑลอยุธยา ได้ตั้งพระราชพิธีเสกทำน้ำพระกระยาसनที่พระมณฑปพระพุทธรูป จังหวัดสระบุรี ในงานพิธีเสกทำน้ำอภิเษก เมื่อ พ.ศ. 2493 จึงใช้น้ำจากจังหวัดสระบุรีเพียงแห่งเดียว (กำหนดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สยามินทราธิราช และพระราชพิธีเฉลิม พระราชมณเฑียร พ.ศ. 2493, หน้า 1942) เอกสารหลักฐานการทำน้ำอภิเษกซึ่งจะมีการระบุรายชื่อแหล่งน้ำอภิเษกในสมัยเป็นมณฑลอยุธยาจึงสูญหายทั้งหมด

ในปัจจุบันเอกสารการทำน้ำอภิเษกในสมัยยังเป็นมณฑลเทศาภิบาลที่ยังหลงเหลือเท่าที่สามารถจะสืบค้นได้ในปัจจุบันมีตัวอย่าง เช่น เอกสารรายงานของคณะสงฆ์มณฑลจันทบุรี ในการพระราชพิธีเสกทำน้ำพระกระยาसन ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช เมื่อวันที่ 16-19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2454 (มณฑลจันทบุรีและปภินคคดี, 2515, หน้า 60), เอกสารราชการมณฑลภูเก็ต ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 7 พ.ศ. 2468 (หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดตรัง, 2468) และสำเนาเอกสารคำสั่งของสมุหเทศาภิบาลมณฑลสุราษฎร์ธานี สั่งการตั้งพิธีพลีกรรมตักน้ำ ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 7 พ.ศ. 2468 (หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ, 2493) พิจารณาจากสำเนาเอกสารที่ยังหลงเหลือพบว่า แหล่งน้ำที่ใช้ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 7 เมื่อ พ.ศ. 2468 ได้ใช้ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

เจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2454 มาแล้วทั้งสิ้น จึงอนุมานได้ว่า การใช้น้ำจากสระน้ำวัดอโยธยา จึงควรเริ่มต้นที่งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พ.ศ. 2454 เป็นครั้งแรก

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

อย่างไรก็ตามในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2468 ได้มีการนำน้ำจากสระน้ำวัดอโยธยา เป็น 1 ใน 4 แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีรายละเอียดตามที่ปรากฏอยู่ในหนังสือโคลงกลิตสุภาพตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหาจักรีวงศ์ (เล่มต้น) ความว่า

๑ น้ำสร่งพุทธรบาท, น้ำ	ศรีอโยธ ยาเอย
น้ำพระนัญเชิง,	โปรด สัตว์ด้วย
หนองโสน, ชะโยชะโลตม์	ชะเลชูป ศรแล
ท่าราบ, จักรศรีชัย	ชะเยศเกื้อถวัลยะกรรม ฯ

(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2472, หน้า 30)

จากการค้นคว้าของคณะผู้ศึกษา พบว่าหนังสือโคลงกลิตสุภาพตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหาจักรีวงศ์ (เล่มต้น) เป็นเอกสารชิ้นเดียวที่มีการระบุถึงความสำคัญของสระน้ำวัดอโยธยา ในมิติของการเป็นแหล่งน้ำอภิเษกประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2.การศึกษาปัจจัยการเลือกใช้น้ำจากสระน้ำของวัดอโยธยาเป็นแหล่งน้ำอภิเษก

สระน้ำวัดอโยธยา หรือวัดเดิมนั้นตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของวัดโดยตั้งอยู่หลังเขตสังฆาวาสอยู่ริมถนนเทศบาลเมืองอโยธยา จากการลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูลนั้นพบว่า สระน้ำนั้นมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีขนาด 30×50 เมตร น้ำภายในสระยังมีคงเต็มแม้ในช่วงฤดูแล้งจากการเก็บข้อมูลสระน้ำวัดอโยธยาแห่งนี้เป็นสระสำคัญที่อยู่คู่กับวัดอโยธยามาอย่างยาวนาน การศึกษาปัจจัยการเลือกใช้น้ำจากสระน้ำของวัดอโยธยานั้นได้มีการการศึกษาโดยอยู่บนพื้นฐานของความเป็นแหล่งน้ำที่มีชื่ออันเป็นสิริมงคล (วสวัตดี เนตรประหาส, 2565, หน้า 32) รวมถึงความผูกพันกับชื่อบ้านนามเมืองในสมัยเป็นรัฐโบราณ

มูลเหตุที่ 1 ความสำคัญของพระอาราม

วัดอโยธยา หรืออีกชื่อ คือ วัดเดิมนั้น เป็นวัดสำคัญที่มาก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาตั้งอยู่ในเขตเมืองโบราณที่มีชื่อว่า “เมืองอโยธยา” ซึ่งในพระราชพงศาวดารเหนือได้กล่าวว่า พระมหาเถรไถยลายได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุในพระเจดีย์ของวัดอโยธยาแห่งนี้ด้วย

ภาพที่ 1 พระเจดีย์ประธานของวัดโยธยา (วัดเดิม)

ที่มา : <https://go.ayutthaya.go.th>,

บทบาทของวัดโยธยาในช่วงที่เป็นเมืองโยธยาเดิมนั้น ไม่มีรายละเอียดที่ชัดเจน ความสำคัญของวัดโยธยา เริ่มปรากฏขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในทำเนียบคณะสงฆ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ให้รายละเอียดว่า วัดโยธยาแห่งนี้ มีพระราชกณะประจำอยู่วัดโยธยา ซึ่งปรากฏชื่อสมณศักดิ์ “พระพากุลเถร” อยู่วัดศรีอยุธยา (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2518, หน้า 22) โดยขึ้นตรงกับสมเด็จพระสังฆราชธิบดี วัดมหาธาตุ ซึ่งเป็นคณะสงฆ์ฝ่ายคามวาสี ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า วัดโยธยาหรือในชื่อสมัยนั้นเรียกว่า “วัดศรีอยุธยา” นั้น เป็นพระอารามสำคัญในสมัยกรุงศรีอยุธยา แม้ไม่ได้ถูกจัดอยู่ในกลุ่มพระอารามหลวงสำคัญในสมัยนั้น แต่การมีพระราชกณะจำพรรษาอยู่นั้นเป็นเครื่องที่แสดงถึงความสำคัญของวัดโยธยาในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างดี อีกทั้งวัดโยธยายังเป็นวัดที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอู่หมพรได้ทรงมาผนวชเป็นพระภิกษุ ก่อนเสด็จพระราชดำเนินไปประทับจำพรรษา ณ วัดประดู่ เมื่อพ.ศ. 2301 (ประชุมพงศาวดารเล่ม 39 ประชุมพงศาวดารภาคที่ 64 พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), 2512, หน้า 276) วัดโยธยานั้นสันนิษฐานได้ว่า สถานะของวัดแห่งนี้ น่าจะเป็นพระอารามหลวงที่สำคัญของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งพิจารณาจากการที่พระราชกณะเป็นเจ้าอาวาส วัด รวมถึงพระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินมาผนวชที่วัดนี้ แต่ในคำให้การของขุนหลวงหาวัด กลับไม่ได้ระบุว่า วัดโยธยาเป็นพระอารามหลวงในสมัยกรุงศรีอยุธยา

มูลเหตุที่ 2 ตำนานความเชื่อและความเป็นสระน้ำประจำพระอารามของรัฐโบราณ

สระน้ำแห่งนี้มีตำนานเล่าขานเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ในเรื่องพิธีกรรมการเสกอาวูในสมัยโบราณ โดยได้ทำการสัมภาษณ์พระครูสังฆรักษ์ปัญญาพล (ปัญญาพล) เจ้าอาวาสวัดอโยธยา เมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2564 มีรายละเอียดดังนี้

“สระน้ำนี้เป็นสระน้ำที่มีน้ำเต็มอยู่ตลอดเวลาทั้งฤดูร้อน และฤดูแล้ง ในอดีต วัดอโยธยาและพื้นที่ใกล้เคียงมีสระน้ำ และบึงใหญ่มากมาย แต่ในช่วงระหว่างปี 2519-2529 มีการขยายตัวของชุมชน และพื้นที่ใกล้เคียงทำให้สระน้ำน้อยใหญ่ ในบริเวณรอบด้านถูกถมไปเป็นจำนวนมาก โดยสระน้ำวัดอโยธยาสระนี้ คือ ตัวแทนของสระน้ำน้อยใหญ่ ที่สำคัญที่สุดเนื่องจากเป็นสระน้ำที่เคยใช้ในพระราชพิธี ตามคำบอกเล่าของผู้คนในอดีตจะใช้เป็นสระที่ประกอบพิธีกรรมเสกอาวูในสมัยโบราณ”

(พระครูสังฆรักษ์ปัญญาพล, 2564, 27 พฤษภาคม)

จากการสัมภาษณ์นั้นทำให้เห็นรายละเอียดเพิ่มเติมอีกว่า สระนี้มีความสำคัญในทางพิธีกรรมการเสกอาวูในสมัยโบราณ ซึ่งรายละเอียดพิธีกรรมการเสกอาวูนั้นจะใช้น้ำเป็นองค์ประกอบในการชุบล้างอาวูให้มีความบริสุทธิ์ ซึ่งโดยปกติแล้วพิธีกรรมนี้จะถูกสงวนไว้เป็นพิธีกรรมของราชสำนัก ซึ่งเรียกชื่อพิธีกรรมนี้ว่า “การลงเครื่องพระพิชัยสงคราม” ซึ่งจังหวัดพระนครศรีอยุธยานี้มีสระที่ใช้ประกอบพิธีกรรมในลักษณะอีกที่หนึ่ง คือที่วัดตูม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เคยประกอบพิธีกรรมชุบล้างพระแสงราชศัสตรา ที่วัดตูมเมื่อ พ.ศ. 2451 โดยมีพระครูเลื่องพระญาณไตรโลก พระสุวรรณวิมลศีล พระครูวัดหน้าพระเมรุ พระครูวัดขุนญวน เป็นผู้ประกอบพิธี (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493, หน้าที่ 40) และในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้มีการประกอบพิธีลงเครื่องพระพิชัยสงครามอีกครั้ง ในการจาริกยันต์พระคาถาลงบนธงชัยราชกระบี่ยุทธร และธงชัยพระครุฑพ่าห์น้อย เมื่อ พ.ศ. 2454 โดยมีพระครูสุทธธรรมสมาจาร วัดประดู่เป็นผู้จาริกยันต์พระคาถา (ธงพระกระบี่ยุทธรพระครุฑพ่าห์น้อย แลพระแสงศรกำลังราม, 2554, หน้าที่ 5) พิธีกรรมลงเครื่องพระพิชัยสงครามนั้นต้องใช้น้ำศักดิ์สิทธิ์สำหรับผสมว่านยาเพื่อลบถม บนพระแสงส่วนหนึ่ง และน้ำสำหรับการชุบพระแสงส่วนหนึ่ง คุณณัชทัฬหี ทองคำ ผู้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับคติชนวิทยา และประเพณีความเชื่อได้ให้รายละเอียดว่า การลงเครื่องพระพิชัยสงคราม ชุบพระแสงนี้ เป็นตำราเก่าแก่ของวัดประดู่ทรงธรรมมาแต่โบราณ (ณัชทัฬหี ทองคำ, 2566, 18 เมษายน) จากคำบอกเล่าที่เล่าขานเป็นเชิงมุขปาฐะในท้องถิ่นทำให้เห็นถึงความสำคัญของสระน้ำวัดอโยธยาในแง่มุมมิติในทางด้านพิธีกรรม ซึ่งแม้จะไม่ค้นพบหลักฐานที่จะเชื่อมโยงให้เห็นถึง

การประกอบพิธีกรรมของราชสำนักที่มีการนำน้ำจากสระน้ำวัดอโยธยาไปใช้ประกอบพิธีกรรมในทางด้าน ศาสตราวุธก็ตาม

แต่จากการศึกษาเปรียบเทียบแหล่งน้ำ แหล่งอื่น ๆ ที่ใช้ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในช่วง รัชกาลที่ 6 จนถึงรัชกาลที่ 7 พบว่า แหล่งน้ำสำคัญที่อยู่ประจำพระอาราม หรือศาสนสถานสำคัญ ซึ่งเป็นหัวใจของเมืองต่าง ๆ นั้นมักจะถูกพลีกรรมนำน้ำไปใช้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ซึ่งปรากฏตัวอย่างตามมณฑลต่าง ๆ เช่น มณฑลนครสวรรค์ได้มีการใช้น้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยา หน้าวัดพระบรมธาตุ จังหวัดชัยนาท (บุญชู เจนพนัส, 2493, หน้า 305) มณฑลสุราษฎร์ธานีได้มีการใช้น้ำ จากบ่อน้ำ วัดพระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี (หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ, 2493) มณฑลมหาสารคามได้ใช้น้ำจากบ่อน้ำวัดพระธาตุข่อยแอ จังหวัดแพร่ (กระทรวงมหาดไทย, 2530, หน้า 105) มณฑลอุดรได้ใช้น้ำจากบ่อน้ำวัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม เป็นต้น (กระทรวงมหาดไทย, 2542, หน้า 81) จะสังเกตได้ว่าแหล่งน้ำอภิเษกนี้นอกจากเหนือจากตำนาน คำบอกเล่าที่เป็นการแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นการเสริมสร้างความสำคัญให้แหล่งน้ำนั้น ๆ มีอิทธิพลต่อความเชื่อ ความศรัทธา ของผู้คนแล้วในทางด้านพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่ต้องมีการใช้น้ำเป็นสื่อกลางในการเปลี่ยนสถานะ และเป็นการชำระล้างให้บุคคลนั้นมีความบริสุทธิ์ เพื่อก้าวขึ้นสู่สถานะความเป็นพระมหากษัตริย์ ตามหลักของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู (มิตรชัย กุลแสงเจริญ, 2549, หน้า 91) ดังนั้นแหล่งน้ำอภิเษก บางส่วนจึงมีความเชื่อมโยงผูกพันกับศาสนสถานสำคัญอันเป็นหัวใจสำคัญของรัฐโบราณในอดีต สอดคล้องกับหลักการสำคัญของการถวายน้ำอภิเษกที่เป็นการแสดงถึงการแผ่พระบารมีออกไปปกครอง ทั้ง 8 ทิศ แสดงความเป็นเจ้าเป็นใหญ่เหนือดินแดนทั้งปวง การเริ่มประเพณีที่ต้องมีการจัดหาน้ำอภิเษก จากแหล่งน้ำสำคัญต่าง ๆ ที่พระราชอาณาจักรนั้นเพื่อเป็นการแสดงถึงความเป็นรัฐชาติ (Nation State) ซึ่งเป็นผลจากการรวมศูนย์อำนาจการปกครองที่เคยกระจายตามหัวเมืองต่อ ๆ เข้าสู่ศูนย์กลาง คือ กรุงเทพมหานคร ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินพระบรมราชวิเทโศบายในการปกครองในช่วงรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีแนวความคิดเกี่ยวกับความเป็นชาติอยู่สูงมาก ในช่วง รัชสมัยของพระองค์ (มนตรี อุมะวิชนี, 2527, หน้า 26)

วัดอโยธยา ซึ่งเป็นพระอารามเก่าแก่ที่มีการสร้างมาก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาซึ่งปรากฏตาม คำอธิบายในหนังสือเรื่องตำนานกรุงเก่าซึ่งเขียนเมื่อ พ.ศ. 2451 โดยพระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) อุปราชมณฑลอยุธยา เมื่อครั้งยังมีบรรดาศักดิ์เป็นที่พระยาโบราณบุรานุรักษ์ ได้ให้รายละเอียดว่า วัดศรีอโยธยา ซึ่งมาภายหลังเรียกกันว่า “วัดเดิม” นั้นตั้งอยู่ในเขตเมืองกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นคำเรียก เมืองอโยธยาในช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระยาโบราณ-ราชธานินทร์, 2508, หน้า 36) แสดงให้เห็นว่าในบรรดาข้าราชการที่รับราชการในมณฑลอยุธยา ในช่วงเวลานั้น ได้พิจารณาถึงความสำคัญของวัดอโยธยาว่า เป็นพระอารามที่มีความเก่าแก่ที่มีการสร้าง ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา จึงเป็นปัจจัยสำคัญอีก 1 ปัจจัยที่ทำให้สระน้ำวัดอโยธยาแห่งนี้ได้ถูก

คัดเลือกให้นำน้ำไปเสกทำน้ำอภิเชกถวายในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกถึง 2 รัชกาล ภายหลังจากงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ทำให้รูปแบบการจัดงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้มีการปรับเปลี่ยนการใช้งานแหล่งน้ำอภิเชกจากในรูปแบบของมณฑลเทศาภิบาล มาเป็นจังหวัดต่าง ๆ จำนวนทั้งสิ้น 18 จังหวัดแทน ทำให้ความสำคัญของสระน้ำวัดอโยธยาในมิติของการเป็นแหล่งน้ำอภิเชกประจํามณฑลอยุธยาในอดีตจึงเลื่อนลงไปตามกาลเวลา

ภาพที่ 2 แผนที่มณฑลกรุงเก่า

จะสังเกตเห็นว่ามีการระบุตำแหน่งสระน้ำอยู่บริเวณใต้วัดเดิมน โดยสระมีความลึกที่ 2.88 เมตร
ที่มา สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ [แผนที่]

ภาพที่ 3 สระน้ำวัดอโยธยาในปัจจุบัน บันทึกภาพเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2564
ที่มา พร้อม บุญปกครอง [ภาพถ่าย]

มูลเหตุที่ 3 ความเป็นมงคลนามของชื่อพระอาราม

ความเป็นสิริมงคลของแหล่งน้ำนั้นว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการพิจารณาเลือกใช้แหล่งน้ำจากสถานที่นั้น ๆ เป็นน้ำอภิเษกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 ซึ่งความเป็นมงคลนามของแหล่งน้ำ วัดอโยธยานั้น คือ ชื่อของพระอารามที่สัมพันธ์กับชื่อบ้านนามเมืองในอดีต ซึ่งคำว่า “อโยธยา” นั้นแปลว่า “ไม่อาจพิชิตได้ หรือไม่อาจเอาชนะได้” (Ayodhya, Ayodhya: 26 definitions, 2021, <https://www.wisdomlib.org/>) อีกทั้งเมื่อได้พิจารณาโดยภาพรวมอีกจึงพบว่า การคัดเลือกแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำหรับใช้เป็นน้ำอภิเษกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนั้นแบ่งออกเป็น 2 จำพวก คือ

จำพวกที่ 1 จากสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์เป็นสิริมงคล ประกอบไปด้วย

1. แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดโปรดสัตว์
2. แม่น้ำป่าสักหน้าวัดพนัญเชิงวรวิหาร

จำพวกที่ 2 จากสถานที่อันผูกพันกับชื่อบ้านนามเมืองในสมัยโบราณ ประกอบไปด้วย

3. น้ำจากสระน้ำวัดอโยธยา
4. น้ำจากหนองโสน

น้ำจากสระน้ำวัดอโยธยานั้นจัดอยู่ในจำพวกที่ 2 เนื่องจากในลักษณะของชื่อพระอารามที่เป็นมงคลนาม อันสอดคล้องกับชื่อรัฐโบราณ ซึ่งเป็นการน้อมนำเอาสิริมงคลมาสู่พระมหากษัตริย์ในอีกมิติมุมมองหนึ่งอโยธยาเป็นชื่อเมืองในอุดมคติ อันปรากฏอยู่ในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งเป็นเมืองของพระรามอันเป็นพระราชโอรสของท้าวทศรถ ซึ่งพระรามนั้น คือ พระนารายณ์ที่อวตารลงเพื่อปราบทุกเชื้อบนโลกมนุษย์ หลักแนวคิด รามาวตารนี้ กลายเป็นหลักแนวคิดที่เชิดชูองค์พระมหากษัตริย์เปรียบเสมือนเป็นสมมติเทพ ในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ก็จะปรากฏคำว่า “รามธิบดี” อันแสดงถึงนัยของความเป็นพระราม เมื่อมองในมุมมองนี้แล้วจะพบว่า หลักแนวคิดสำคัญของการใช้น้ำจากวัดอโยธยาเป็นน้ำอภิเษกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ก็ได้ยึดหลักแนวคิดมาเป็นตัวพิจารณาด้วยเช่นกัน นอกเหนือจากจากความสำคัญของพระอาราม และความสำคัญของสระน้ำที่มีความสำคัญในฐานะเป็นสระน้ำที่อยู่คู่กับพระอารามที่เป็นวัดสำคัญในสมัยรัฐโบราณ ผวนกับเรื่องราวที่เล่าขานถึงเรื่องพิธีกรรมโบราณ

สอดคล้องกับการคัดเลือกน้ำจากหนองโสน เป็นน้ำอภิเษกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เนื่องจากหนองโสนเป็นหนองน้ำใหญ่กลางเมือง ซึ่งมีประวัติศาสตร์ผูกพันกันกับการสร้างกรุงศรีอยุธยา ใน พ.ศ. 1893 รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) การพิจารณาเลือกใช้แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจึงมุ่งเน้นไปที่ความเป็นแหล่งน้ำที่มีความเป็นสิริมงคลเป็นแหล่งน้ำโบราณที่อยู่กับเมืองนั้น ๆ ซึ่งนอกเหนือจากความเป็นแหล่งน้ำโบราณแล้วยังต้องมีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาประกอบด้วย อาทิ ตำนาน และชื่ออันเป็นสิริมงคล ปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้นนั้นนอกจากจะเป็นคำอธิบายถึงความสำคัญ

ของแหล่งน้ำแล้ว ยังช่วยสะท้อนโลกทัศน์แนวความคิดของผู้คนในช่วงเวลานั้นได้เป็น อย่างดีว่ามีแนวความคิดต่อแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ แหล่งนั้น ๆ อย่างไร จนพัฒนากลายเป็นแหล่งน้ำอภิเชกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในที่สุด

3.บทสรุป

ผลการศึกษาครั้งนี้ สรุปได้ว่า สระน้ำวัดอโยธยานั้นเริ่มใช้ในช่วงงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2454 และใช้งานครั้งสุดท้ายในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2468 ปัจจัยสำคัญในการคัดเลือกใช้สระน้ำวัดอโยธยาเป็นแหล่งน้ำอภิเชกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกประกอบไปด้วย 3 ปัจจัย คือ

ปัจจัยที่ 1 ความสำคัญของพระอาราม ซึ่งวัดอโยธยานี้สันนิษฐานสร้างขึ้นก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา ในสมัยที่เป็นเมืองอโยธยา โดยตั้งอยู่ในเขตพระราชวังเดิม และเป็นวัดที่สมเด็จพระเจ้าอู่ทองได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงผนวชก่อนจะเสด็จไปประทับจำพรรษา ณ วัดประดู่ แม้จะไม่ปรากฏรายชื่อวัดอโยธยาในทำเนียบพระอารามหลวงในสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่วัดแห่งนี้ได้ปรากฏว่ามี พระราชาคณะปกครองวัด แสดงให้เห็นว่าวัดอโยธยานี้ก็มีความสำคัญที่สืบเนื่องกันมาจากยุคอโยธยา จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ทั้งนี้ในเอกสารคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรมนั้นเป็นการจดบันทึกคำให้การของเชลยศึกในคราวเสียกรุงศรีอยุธยา ความคลาดเคลื่อนย่อมมีสูง

ปัจจัยที่ 2 ตำนานความเชื่อและความเป็นสระน้ำประจำพระอารามของรัฐโบราณซึ่งมีตำนานความเชื่อที่เล่าขานสืบต่อกันมาว่า น้ำในสระแห่งนี้ได้ใช้ประกอบพิธีกรรมในทางด้านศาสตราวุธในการลงเครื่องพระพิชัยสงคราม รวมถึงความสำคัญของสระน้ำที่เป็นสระอยู่คู่กับพระอาราม ซึ่งเป็นพระอารามสำคัญในสมัยเป็นเมืองอโยธยา ซึ่งเป็นรัฐโบราณที่มีมาก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับมณฑลอื่น ๆ จะเห็นได้ชัดว่า การพลีกรรมน้ำไปใช้น้ำอภิเชกนั้นนิยมคัดเลือกน้ำจากแหล่งน้ำที่มีความผูกพันกับพระอารามสำคัญที่เป็นหัวใจหลักของรัฐโบราณในอดีตด้วย นอกเหนือจากความศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏผ่านตำนานคำบอกเล่า เพื่อให้สอดคล้องกับคติการถวายน้ำอภิเชกที่เป็นการแสดงออกทางสัญลักษณ์ในการถวายน้ให้พระมหากษัตริย์ทรงปกครองทั้ง 8 ทิศ ซึ่งการริเริ่มประเพณีนี้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับพระบรมราชวิเทโศบายในการปกครองแผ่นดินในช่วงเวลานั้น ที่มีการสร้างความเป็นชาติขึ้นอย่างชัดเจนในช่วงรัชสมัยของพระองค์

ปัจจัยที่ 3 ความเป็นมงคลนามของชื่อพระอาราม ซึ่งชื่อของพระอารามนั้นมีความหมายว่า “ไม่อาจพิชิตได้ หรือชนะได้” ซึ่งแหล่งน้ำนี้สัมพันธ์กับชื่อบ้านนามเมืองในอดีต ผู้ศึกษาได้แบ่งประเภทแหล่งน้ำทั้ง 4 แหล่งของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาออกเป็น 2 ประเภท ซึ่งแหล่งน้ำวัดอโยธยานั้นเป็นแหล่งน้ำที่มีความผูกพันกับชื่อบ้านนามเมืองในสมัยโบราณ เช่นเดียวกับ หนองโสน ซึ่งเป็นแหล่งน้ำ

ที่มีความผูกพันกับการตั้งกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 1893 การพิจารณาแหล่งน้ำที่ใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้พิจารณาจากแหล่งน้ำอันเป็นแหล่งน้ำโบราณของเมืองนั้น ๆ ที่มีความเป็นสิริมงคลเพื่อถวายแด่พระมหากษัตริย์ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

ปัจจุบันสระน้ำวัดอโยธยาไม่ได้ถูกใช้ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในยุคหลังอีกต่อไปแล้ว ตั้งแต่งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 9 เมื่อ พ.ศ. 2493 รวมถึงงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลปัจจุบันเมื่อ พ.ศ. 2562 รวมถึงยังไม่มีการศึกษาทางวิชาการอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม งานวิชาการชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์สำคัญที่จะศึกษาเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และพัฒนาต่อยอดในอนาคตทั้งนี้ นอกเหนือจากความเป็นแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว สระน้ำนี้ยังแสดงถึงร่องรอยประเพณีพิธีกรรมความเชื่อของคนในสมัยโบราณ รวมถึงเป็นหลักฐานที่แสดงถึงแนวความคิดของผู้คนในช่วงเวลานั้นได้เป็นอย่างดีเกี่ยวกับความเป็นชาติ และการถวายแผ่นดินต่อองค์พระมหากษัตริย์ผ่านการแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก การอนุรักษ์และหวงแหนมรดกวัฒนธรรม อันทรงคุณค่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อทั้งผู้คนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และผู้ที่สนใจจะศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมในอนาคตด้วย

บรรณานุกรม

กำหนดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

สยามินทราธิราช และพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร พ.ศ. 2493 (2493, 9 พฤษภาคม).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 67 หน้า 1942.

กระทรวงมหาดไทย. (2530). **น้ำศักดิ์สิทธิ์ ประวัติน้ำพระพุทธรณ์ศักดิ์สิทธิ์ที่ทูลเกล้าทูลกระหม่อม**

ถวายในพระราชมณเฑียรเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ 5 ธันวาคม 2530.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น.

กระทรวงมหาดไทย. (2542). **ประวัติน้ำพระพุทธรณ์ศักดิ์สิทธิ์ที่ทูลเกล้าฯ ถวายเป็นน้ำสรงอภิเษกแด่**

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6

รอบ 5 ธันวาคม 2542. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี. (2542). **ประชุมพงศาวดารฉบับ**

กาญจนาภิเษก เล่ม1. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

โครงการสืบสารมรดกวัฒนธรรมไทย. (2542). **พระราชพิธีบรมราชาภิเษก.** กรุงเทพฯ: คอมแพคท์พรีส.

คณะกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึกและจดหมายเหตุพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระ

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช. (2545). จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์

กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.

คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก. (2562). **คำเกี่ยวกับพระราชพิธี**

บรมราชาภิเษก ปัญจนานที. ค้นเมื่อ 20 มกราคม 2566, จาก <http://phralan.in.th>.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2493). **พระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จประพาสลำน้ำ**

มะขามเฒ่า และพระราชกระแสเรื่องจัดการทหารมณฑลกรุงเทพในรัชกาลที่ 5. พระนครฯ: โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์.

ณัฏฐ์ ทอคำ. (2566, 18 เมษายน). มัคคุเทศก์ประวัติศาสตร์ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. สัมภาษณ์.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, กรมพระยา. (2511). **พระราชพงศาวดาร**

กรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2. (พิมพ์ครั้งที่ 6). พระนครฯ: ห.ส.น. บุญส่ง.

_____. (2514). **ตำนานคณะสงฆ์.** พระนครฯ: โรงพิมพ์ พ. พินยาการ.

เทศาภิบาลเล่ม 7 แผ่นที่ 41 วันที่ 1 สิงหาคม ร.ศ. 128. (2452). พระนครฯ: (ม.ป.ท.).

ธงพระกระบี่เพชรพระครุฑพ่าห์น้อย แลพระแสงศรกำลังราม (2454, 9 เมษายน). **ราชกิจจานุเบกษา.** เล่ม 28 หน้า 41.

บุญชู เจนพนัส. (2493). **ราชกิจจานุเบกษานับจดหมายเหตุพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส พระราชพิธี**

บรมราชาภิเษก และพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สยามินทราธิราช พ.ศ. 2493. พระนครฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.

โบราณราชธานินทร์, พระยา. (2508). **ประชุมพงศาวดารภาคที่ 63 เรื่องกรุงเก่า.** (พิมพ์ครั้งที่ 3) พระนครฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดเกษมสุวรรณ.

นเรศวรฤทธิ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ, กรมพระ. (2466). **จดหมายเหตุงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก**

สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนครฯ: ไสภณพิพรณนากร.

นราธิประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ, กรมพระ. (2472). **โคลงลิลิตสุภาพดํารับพระบรม**

ราชาภิเษกสัปดาห์ราชมหাজักรังสรรค์ (เล่มต้น). พระนครฯ: โรงพิมพ์อักษรนิติ.

ประชุมพงศาวดารเล่ม 39 ประชุมพงศาวดารภาคที่ 64 พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม). (2512). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

แผนที่มณฑลกรุงเก่าจะสังเกตเห็นว่ามีการระบุตำแหน่งสระน้ำอยู่บริเวณใต้วัดเดิม โดยสระมีความลึกที่ 2.88 เมตร. (2451). [แผนที่]. กรุงเทพฯ: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

พระเจดีย์ประธานวัดอโยธยา (วัดเดิม). (ม.ป.ป.). [ภาพถ่าย]. <https://go.ayutthaya.go.th>.

พระครูสังฆรักษ์ปัญญพล. (2564, 27 พฤษภาคม). เจ้าอาวาสวัดอโยธยา. สัมภาษณ์.

มณฑลจันทบุรี และปภินณคดี พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพสุทธิโมลี (เสี่ยม จินณาจาโร) เจ้าอาวาสวัดจันทนาราม และเจ้าคณะจังหวัดจันทบุรี - ระยอง -

ตราด (ธรรมยุต) ณ เมรุวัดจันทนาราม จันทบุรี วันที่ 25 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2515.
 (2515). พระนครฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มนตรี อุมะวิชนี. (2527). บ่อเกิดแห่งลัทธิชาตินิยมของรัชกาลที่ 6. วารสารเกษตรศาสตร์ (สังคม),
 5(1), 26.

มิตรชัย แสงกุลเจริญ. (2549). พระราชพิธีอันสืบเนื่องจากพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในพระบาทสมเด็จพระ
 พระปรเมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. วารสารประวัติศาสตร์, (มกราคม – ธันวาคม 2549).
 วสวัตดี เนตรประหาส. (2565). ปัจจัยการใช้น้ำแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดโปรดสัตว์เป็นน้ำอภิเษกใน พระ
 ราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 6 – รัชกาลที่ 7. วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา, 14(2), 32.
 แสงสุรีย์ ลดาวัลย์, หม่อมราชวงศ์. (2526). พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยกรุงรัตนโกสินทร์.
 กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.

สระน้ำวัดอโยธยาในปัจจุบัน บันทึกภาพเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2564. (2564). [ภาพถ่าย].
 พระนครศรีอยุธยา: พร้อม บุญปกครอง.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2468). เอกสารส่วนพระองค์สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้า
 ภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช. มร.6 บ/18.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ จันทบุรี. (2493). การทำน้ำอภิเษก ปี 2493. จบ.1.1.1.6/8.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เฉลิมพระเกียรติจังหวัดตรัง. (2468). พระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 7.
 มท. 5.1/22.

หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ. (2493). พิธีมูรธาภิเษกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่
 9. BIA1.2.3/4.

Ayodhya, Ayodhyaā: 26 definitions. (2021). Research 20 April 2023, Retrieved from
<https://www.wisdomlib.org/>.